

бих волео да је оно јединствено, али добро би било када би било бар заједничко у смислу како се тамо ради где су заједничка тржишта, већ и средства. Створимо одређена материјална средства заједнице која би могла да помажу функционисање тог тржишта. Ето, то би било моје излагање.

Др Александар Ваџић: ДРУШТВЕНЕ И ТЕОРИЈСКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ РАСПРАВЕ О УСТАВНИМ АМАНДМАНИМА

Када расправљамо о уставним променама, за мене су релевантне три димензије те расправе. Једна димензија је расправа о садржини промена које се амандманима предвиђају. Друго је расправа о претпоставкама, на основу којих се оцењују друштвене вредности тих промена у позитивном, негативном или неком другом смислу, и, треће, о начину на који се те промене предузимају.

Ми смо треће питање скоро занемарили и прешли преко њега као неважног, али ми се чини да и начин, на који мењамо устав, показује реалну слику нашег стања, односно, да тако кажем, малу вредност институција друштва у коме живимо, институција нашег економског, политичког, социјалног и целокупног система уопште узевши. За мене је просто запрепашћујуће како смо од промена, на први поглед сасвим ограничених, које треба да унесу извесне модификације у уређење наших привредних субјеката, у првом реду федерације, уређење врховних органа власти, за неколико месеци доспели до ревизије читавог економског, социјалног и политичког система. То истичем због тога што, уз могућност да ми се припише да нешто што је било карактеристично за сферу економије преносим на читаво друштво, сматрам да је наш друштвени развој за ових 20 и неколико година обележен нестабилношћу, коју не могу издржати не само институције него ни људи. Понављам ни људи, јер људска прилагодљивост променама ипак има неке границе. Да и не говорим о томе да ће наши потомци, ако неко иза нас буде читао шта смо све у року од неколико година писали и заступали са истим жаром и истом увереношћу да је све што говоримо истина, морати доћи до закључка да смо били велики хипокрити.

Ја више не верујем да је узрок свих наших промена наш динамички развој. Верујем да је узрок многих промена наше непознавање законитости тога развоја и наша спремност да се играмо са друштвеним развојем и са људским судбинама, у крајњој линији. Међутим, ако је то истина, онда би требало заиста да знамо о чему и зашто расправљамо. Да ли расправљамо само зато да бисмо оним што ћемо изрећи сачували своју савест, или желимо да кажемо нешто што ће имати неки реални утицај на садржину промена које предлажемо. Јер од тога зависи и наш допринос изналажењу правих решења нашег система у новом уставу.

Моја намера била је да говорим о садржини уставних промена у делу који се односи на економску сферу, привредни систем и јединствено

тржиште. Међутим, морам да кажем да то није могуће чинити, ако се бар у извесној мери не дефинишу претпоставке — друштвене и теоријске — са којих то чинимо, уопште узевши и због тога што са жалошћу морам да констатујем да разлике у нашим ставовима, овде изреченим, нису ништа мање, него разлике у ставовима оних који су формулисали уставне амандмане, односно њихов нацрт.

То је сведочанство не само о нашем друштву, него и о нашој науци и, најзад, о нама самима. Зато морам да кажем да не делим мишљење проф. Гамса да смо ми имуни од политичког у овој дискусији. Напротив, слушајући расправе све време се питам да ли смо заиста до те мере спремни на илузију да верујемо да се бавимо чистом теоријском дискусијом.

Др Андрија Гамс:

Ја то нисам рекао.

Др Александар Ваџић:

Не тврдим да сте баш то рекли, али сте рекли да се ми, за разлику од политичара, налазимо у ситуацији да мислимо слободно.

Др Андрија Гамс: Да ствари назовемо правим именом.

Др Александар Ваџић: Мислим да су у том погледу наши политичари исто тако слободни и да су чак то право користили више него многи наши научници. Али, то је више суд о нама него о политичарима.

Хоћу да кажем да расправе о томе да ли је нешто конфедерација или федерација, да ли је нешто покрајина, република, са становишта тога шта је о томе рекао икс ипсилон, па био то Џеферсон или не знам ко, сматрам просто смешним. Расправљајмо о ономе, о чему треба стварно расправљати. Да ли расправљамо о категоријама или о будућности заједнице у оквиру које хоћемо да живимо? Ако расправљамо о будућности заједнице, онда није свеједно да ли расправљамо са становишта свог сопственог, парцијалног интереса или става за који верујемо да уопште није интерес, или расправљамо са становишта става који респектује све интересе и који ће нам омогућити да и даље живимо у једној јединственој заједници.

О претпоставкама за расправу хтео бих да говорим бар нешто и због тога што неке од овде изречених ставова не могу да прихватим, просто зато што нису на нивоу времена и тренутка у коме живи не само наше друштво, него читав свет.

Ако још јесмо, како рече Војин Димитријевић, Балкан, ако живимо на територији која својим именом служи и као ознака за један ниво друштвеног развоја, онда и то, бар у неком облику, треба да буде присутно међу претпоставкама са којих судимо о чему заправо расправљамо и шта желимо.

Ја ћу своје претпоставке за расправу изнети у неколико теза. Жалим што дискусија нема облик дијалога, него серије монолога, па да онда дискутујемо о тим претпоставкама. Јер, о њима се највише споримо, а мање о институцијама које треба да реализују те претпоставке у систему.

Те претпоставке су следеће. За мене је, прво, Југославија вишенационална заједница у којој су нације измешане и као такве прошле кроз релативно самосталан и изолован економски, политички, културни и уопште друштвени развој.

Друго, те нације су у облику у коме Југославија данас постоји политички и до одређене мере државно конституисане као републике, а у оквиру Републике Србије и као покрајине.

Треће, између ових делова југословенске државе, ја их сматрам деловима југословенске државе али и друштвено-политичким заједницама, избили су спорови — економски, политички, културни и други, који су оспорили јединство заједнице, настале као резултат опште сагласности о животу у будућој заједници, постигнуте у току рата, за коју се знало или веровало да ће бити заједница равноправних у оквиру федеративне државе и у оквиру социјалистичке заједнице.

Проблем који је настао из ових спорова (ја то хоћу да подвучем) није само објективан, није теоријски одређен да бисмо могли рачуном утврдити ко је у праву, ко није. Више пута су овде изречени судови о томе ко више добија од југословенске заједнице, из које се републике прелило у другу више, ко је више дао, ко је више примио. Ако од мене очекујете одговоре у том погледу, морам да вас разочарам. Наиме, за сваку од ових теза има не само економиста који ће их подупрети, него има и статистичких анализа (што не значи да су све коректне), које потврђују да је један изгубио, један добио. Симптоматично је да у политичкој дискусији нема никога ко каже: не, ми смо добро прошли, ми смо добили више, или бар — ми смо прошли приближно као остали. Сви тврде да су у Југославији изгубили. Дошли смо дотле да људи из науке, чак и они који имају титулу доктора наука, чине најобичније статистичке фалсификате.

У тексту, који је један од најекстремнијих заступника национализма у овој дискусији написао и потписао као доктор економских наука, наведен је један податак, у коме се тврди да је Република Хрватска прошла горе од других због тога што је њено учешће у фиксним фондовима Југославије у периоду од 1946. до 1960. опало од 29,9% на 28,2% у набавној вредности односно од 29,0% на 26,9% у стварној вредности (дакле за 1,7% у набавној а 2,1% у стварној вредности).

Када се тај статистички податак посматра сам по себи, без упоређења са другим онда то представља један тежак доказ, један тежак аргуменат, изречен и написан — а за мене све што је написано, објављено, представља и материјални споменик културе једне средине. Дакле, када је написан и потписан он постаје чињеница и као такав прелази у сферу политике као аргумент, као научно доказана истина.

Учесник у дискусији са тим аутором навео је, међутим, да се у истој табели из које потичу наведени подаци налази и податак да је учешће Републике Србије у фиксним фондовима опало за 2,0% у набавној односно читавих 3,4% у стварној вредности.*) А то није наведено, преко тога се прешло, речено је пола истине. Шта је онда остало од науке и од научне и моралне одговорности? Зато не треба махати појединачним подацима, процентима и индексима, треба сагледати целину, јучерашњу, данашњу и сутрашњу. Јер ако би се из наведених података извео закључак да су оштећене обе републике, била би то такође превара или бар заблуда; ако нам је циљ био — а био је — да развијемо извесне делове наше заједнице, и ако су инвестиције у једном периоду биле усмерене у првом реду на Босну и Херцеговину, на Македонију, на Црну Гору, онда је сасвим логично

да се структура промени, да се промени свачије релативно учешће. Али, треба додати, уз апсолутан пораст фондова свих република и то уз апсолутан пораст, који је далеко изнад апсолутног пораста који су све републике, односно одговарајуће територије имале пре рата.

Хоћу најзад да кажем да има економиста који тврде, и који су спремни да то и статистички докажу, да су у заједници у којој живимо сви добили, јер су у тој заједници стекли више него што би добили да смо наставили да живимо у оној у којој смо живели.

Мој закључак у том погледу, дакле, јесте да не сматрам основним колико је ко добио, колико је ко изгубио. Ако нам је циљ да у неком периоду изједначимо нивое развоја, онда нам мора бити јасно да неких промена у појединачним нивоима мора бити. Зато, сама чињеница да је нечије учешће порасло, а нечије опало, да се неко развија брже а неко спорије, за мене не значи ништа уколико се не упореди са циљевима које је друштво у том периоду имало.

Ако сам овом малом илустрацијом показао да није реч само о научној дискусији, него и о политичкој интерпретацији појединачних и различитих интереса и судова, онда будимо спремни да се у сфери науке задовољимо оним што она може дати. А то значи да покушамо да, као људи којима је наука позив, одредимо које су стварне границе до којих политичко одлучивање може да иде. Све што преко тога учинимо за мене је индикација да смо ушли у сферу политике. Ја то не сматрам рђавим, напротив, али сматрам неопходним да када то учинимо признамо да смо ушли у једну другу сферу и да онда судови које изричемо немају ону тежину коју имају у сфери науке.

У оквиру претпоставки које сам изрекао, ја промене које се нацртом амандмана предвиђају не могу свести на једну димензију, нити на једну дилему. Ја их видим као синтезу или, ако је синтеза крупна реч, као један комплекс економских, социјалних, националних и других промена.

Оно што је за мене било изненађење у овој средини, јесте до које је мере она лако склизнула на једну, националну димензију тих промена, до које је мере занемарила економски и социјални систем у који ћемо ући променама које су овде предложене. Једним делом о њима је говорио проф. Благојевић, иако су промене много шире него што их је он анализирао. Међутим, ако расправљамо у сфери политике, неопходно је бар сагледати у каквој ћемо то заједници живети.

Зато и изричито хоћу да кажем да не могу прихватити свођење читавих промена на промену у сфери националних односа. За мене је, морам признати, било непријатно изненађење да је та симплификација, да је то свођење целине на део, изражена, бар у најоштријем облику, од проф. Бурића, чији је позив социологија и политичка филозофија. Нисам очекивао, искрено речено, да неко ко се тиме бави, ко зна шта је друштво и шта су друштвени односи, људску судбину и друштвени живот сведе на једну једину димензију.

Ја лично верујем да је друштво, кад год је било сведено, односно позивано да се сведе на једну такву димензију, губило у свом људском достојанству и претварало се у хор који треба да потврђује оно у име чега га у хор зову. Ако сам то могао очекивати од других, нисам могао очеки-

вати да се то изрекне у овој средини, у дому који је уском професионалном знању увек претпостављао смисао за целину.

Ако је у току последњих неколико месеци оспорено све, а скоро све је оспорено, са чиме смо живели у овој заједници 25 година, ја бих се сложио за један приступ који може изгледати сува рационалност, али за приступ који ће омогућити да оно што прихватимо, прихватимо сви.

Наиме, залажемо се да у Устав као заједничка одредба заједнице у којој хоћемо да живимо уће само оно што прихватају подједнако све наше републике. Што подједнако прихватају сви делови нашег друштва, наше заједнице, макар се то svelo и на крајње минималан обим, да не кажем макар се све svelo на јединствено име и јединствену заставу. Нека се зна шта је то са чиме хоћемо да живимо у једној заједници и да то што предлажемо прихватимо сви подједнако. Ова заједница је до сада стварана два пута. Ја не верујем да су људи који су стварали ту заједницу и првог и другог пута имали само рђаве намере. Немам илузија да су сви мислили само о друштвеним интересима, али исто тако не могу веровати да су мислили само о својим парцијалним интересима. Ако по трећи пут стварамо ову заједницу неопходно је, дакле, да у њу ућемо чистих руку и чистих рачуна.

Да бисмо то били, међутим, неопходно је да свако дефинише своју полазну позицију. Оно што је мени најмање прихватљиво у целој ствари, то је што нам је као почетак понуђен један низ компромиса. Молим вас, у питању је материјал Координационе комисије, Уставне комисије, ако сам добро запамтио наслове. Да ли то тело може представљати југословенску заједницу као социјалистичку, као вишенационалну, као демократску, као било шта друго? Да ли оно може дати било шта осим преднацрта, радног материјала који треба да служи као почетни оквир расправе. Морам да кажем, ма колико да то нескромно звучи када се изрекне о себи и своме, да Република Србија има највеће заслуге што се расправа о томе материјалу води као расправа о материјалу, а не као расправа о нечему што је дефинитивно.

Оно што ми смета то је што не знамо шта је од онога што ће нам бити заједничка судбина стварно заједничко. Шта је став једне, шта друге, шта треће и шесте републике и шта је став покрајине, шта од тих ставова заступа свих шест, шта пет, шта три, шта само једна, и то која. Ради историје и ради нас самих, да знамо, ако се кроз 25 година ми, или наши потомци буду питали зашто им се заједница налази у просперитету или у кризи, да би свако од наших народа био свестан своје одговорности и да би свако од оних који се налазе на њиховом челу могао пред тим народима одговорати.

Ја, наиме, процењујем да ће из ових промена настати крупне последице. Тешко је предвиђати на дужи рок, али верујем да ћемо се знатно друкчије развијати. Да ћемо имати низ питања и многе тешкоће. Можда не тако велике као што су сада, али веће него што смо имали пре неколико година. То предвиђам са скепсом, јер не знам да ли ће се тренд који је сада у току наставити. Али, оно што тврдим, не претпостављам, него тврдим, као неко ко се бави једном професијом, јесте да ће ово различити делови наше земље различито платити.

Република Србија налази се на нивоу приближном југословенском просеку. Оријентација на чисте тржишне, или мање тржишне а више планске инструменте, у Републици Србији не верујем да би дала велика одступања, односно даће онакве и онолике резултате колико се она прилагоди новонасталој ситуацији и окрене својим сопственим проблемима.

Али ће једна или друга оријентација дати велика одступања код других република, које се налазе знатно изнад или знатно испод тог просека. Ја сам зачуђен, не знам коју другу реч да употребим, неспособношћу или неспремношћу да се то сагледа, што се очитује у начину, на који се ове промене прихватају у појединим републикама. Ове промене коштаће неке републике страховито. Не треба имати илузије какав може бити обим компензације. Компензација ће бити у мери у којој их прихвате сви и јавиће се у првом реду као инструмент који треба да надокнади оне губитке, који настају као резултат државне регулативе и то савезне. Шта је са оним резултатима, са оним последицама, које ће настати као резултат чистог тржишног деловања? Имам утисак да цео тај комплекс уопште није сагледан од свих република и да ће се бар половина од њих за неколико месеци, пошто ове уставне промене стану на снагу и систем почне да функционисати, наћи у чуду како да обезбеде развој који су до сада имале.

Последња од ових претходних напомена, ако већ говоримо на том нивоу тиче се наше републике. Република Србија је први пут, чини ми се, за ових 25 година у стању да не само изјави већ и држањем потврди да за функционисање и егзистенцију федерације нема ни више ни мање интереса него што је то интерес других. Тврдим само да ни једна од наших такозваних републичких економија (јер говорити о националној економији у теоријском смислу речи заиста нема смисла, ако под националном економијом подразумевамо систем, у коме се формирају токови на јединствен начин или, да употребим стручан израз, у коме међусобне везе делова теку унутар другог квадранта, инпут — аутпут табеле) нема много изгледа да на дужи рок егзистира као самостална привреда. Зато, строго теоријски узев, о националним економијама нема смисла говорити. Али, ако неком одговара да тако говори, ако неко под националном економијом подразумева примарно републичко а изведено савезно конституисање развојне и читаве економске политике, допустимо да и тако говори, зашто бисмо о томе расправљали? Оно што бисмо морали знати то је шта сами желимо. Морали бисмо, уз толеранцију и разумевање за туђи приступ, бити спремни да потпуно преузмемо одговорност за сопствени развој и односе у нашој републици.

Као економист — ако оријентација извесних република и буде оријентација на државност, на државне економије, на потчињавање сваке друге иницијативе, на концентрацију републичке акумулације итд., — заљожно бих се да то не прихватимо као добар пример. Ако било шта од историјског искуства социјализма сигурно знамо, то је да такав пут води у ћорсокак. Морали бисмо тражити начин да све оно што чини нашу заједницу добије свој пуни израз, у свим видовима друштвеног живота.

Делим највећи број ставова који су овде изречени у погледу статуса покрајина, али не могу да не кажем да ме је погодило поређење које је овде учињено — да ми хоћемо једну и другу покрајину у оквиру своје

републике, али да их нећемо претворити у провинције. У томе је, у ствари, садржана констатација да смо остале делове наше Републике претворили у провинцију. Оне то заиста и јесу.

А ако погледамо како економски стоје, онда се лако може потврдити да смо ствари поставили на главу. Републичку привреду Србије не држи београдска привреда. Републичку привреду Србије држе објекти који су ван ње, и то није њена слабост већ њена предност. Оно што је привреда Београда, то је трговина, великим делом банкарство, а производно Србију држи оно што тако лако називамо и што смо политички, научно, културно итд. претворили у провинцију. Где су биле наше способности да изазовемо и подстакнемо на стваралаштво и партиципацију оно што тако гласно штитимо као нашу нацију. Како ће нам други, које зовемо под своје окриље, веровати да ћемо их тако примити? Зато и кажем да судбина СР Србије зависи у првом реду од наших способности да развијемо њене предности и потенције.

Не знам да ли има смисла да говорим о привредном систему и јединственом тржишту, јер сам већ прекорачио време. Ипак, рећи ћу врло кратко само нешто о томе. За мене јединствено тржиште и јединствен привредни систем представљају довољан оквир да опстане југословенска заједница — уз захтев, о коме је било доста речи те га не бих понављао, захтев за равноправношћу партиципације, равноправношћу народа и народности.

Просто речено, промене које се догађају у сфери привредног система сматрам значајнијим од оних које се догађају у сфери државне организације. Али, те промене треба сагледати. Мења се читава институционална структура и начин привређивања југословенске привреде. У њој није више основно предузеће, него оно што га конституише, сада и по Уставу — радна јединица, тако да је предузеће заједница радних јединица, а изван тога заједница радних организација као њихова асоцијација итд.

Друго, ми уводимо као потпуно легитимна, иако ограничена, присвајања на основу својине, присвајања на основу заједничких улагања. Ја делим теоријски концепт у оквиру кога таквим заједничким улагањима нема места. Међутим, теоријски концепт је једно, а практични захтеви често друго. Зато се тзв. присвајање на основу минулог рада вероватно не може избећи. У ситуацији када смо све друге облике концентрације акумулације учинили неприхватљивим, финансијско тржиште или тржиште капитала постаје једини облик у коме се остварује кретање чинилаца у оквиру заједнице и преко кога се остварује неопходно јединство друштвене привреде.

У погледу јединственог тржишта хоћу да кажем следеће. Ако је став свих република да прихвате јединствено тржиште занста искрен, што треба проверити, онда се залажем за то да се у Устав унесу јасне одредбе које ће га омогућавати. Наиме, сматрам да јединствено регулисање промета и јединствена легислатива, о којој је овде говорено, уопште нису довољни за обезбеђење јединствености тржишта.

Прво, сматрам да за јединствено тржиште није неопходна цела јединствена легислатива, а друго, сматрам да је легислатива тек један корак да се оно обезбеди. За јединственост тржишта треба створити одговара-

јући механизам (што не значи да се мора уставом учинити), који ће дати јасну поделу надлежности република и федерације у том погледу.

Да је реч о питању које је стварно проблем а не нешто измишљено, показују дискусије које се воде. Запањују својом недоследношћу дискусије, и не само дискусије, него и уставни амандмани, који банке своде на техничке сервисе радних организација. Ако нема циркулације финансијских средстава, нема јединствености тржишта. У тржишној привреди сви су фактори сведени на вредност. Циркулисање вредности је услов циркулисања свих фактора.

С тог становишта треба већ сада рећи да међу принципима које истичемо, између захтева да нација располаже својим вишком рада и захтева за јединственошћу тржишта постоји начелна колизија. Та колизија треба да се разреши сада, да не бисмо и следећих пет година расправљали оно што расправљамо пуне две. Ствар је проста. Да цитирам амандмане, Амандман XXIV, тачка 2, став 4, у коме се изричито предвиђа „слободно образовање и удруживање организација удруженог рада и слободно вршење њихове делатности на целој територији земље“. Затим, тачка 4: „Организације удруженог рада послују слободно на територији целе земље...“ итд. итд. То указује да желимо слободну циркулацију средстава. Али, ако смо се изјаснили за слободну циркулацију, и ако смо признали као легитимна присвајања на основу улагања, онда већ сада треба рећи јесу ли легитимна присвајања која ће једна радна организација, уложивши средства у радну организацију на територији друге републике, присвојити по основу уложених средстава?

Оно што је сада најспорније међу републикама јесте управо слободна циркулација финансијских средстава, а без тога нема јединственог тржишта. Према томе, морамо сада рашчистити на чему смо. Да су то проблеми — што узимам као позитиван доказ — показује дискусија коју смо у Бохињу недавно водили заједно са једним бројем научних радника и привредника Љубљане, који су усвојили један материјал, из кога ћу прочитати неколико ставова. У том материјалу, материјалу Републичке привредне коморе Словеније, аутори се залажу за неколико ствари, од којих ћу поменути најважније.

Прво, за доследну реализацију и поштовање јединствености тржишта. У материјалу се дословно каже: „Јединствено тржиште је несумњиво један од основних и дугорочних економских интереса свих југословенских народа и зато значајан елемент њиховог повезивања. Без јединственог тржишта нема ни модерне привредне експанзије, којој теже све наше националне привреде. Свако затварање појединачног (националног) тржишта које би обезбедило предност 'домаћим' продавцима нужно би проузроковало затварање свих других тржишта, јер би 'код куће' свака република имала једнаке могућности и зато једнаку моћ реаговања на једнаку дискриминацију других. Зато је управо ту одговор нужно потребан.“ (Некатери погоји за zagotovitev enotnosti trga, Gospodarska zbornica SR Slovenije, Ljubljana, 1970, str. 3).

Друго, за јасно разграничење савезне и републичке надлежности, у погледу легислативе и у погледу оперативе (управе), у односу на једин-

ствено тржиште, при чему је, по њиховом мишљењу, сасвим јасно да је „федерација главни носилац одговорности за јединствено тржиште“ (Исто, стр. 4, курзив оригинала). Ову своју функцију федерација ће моћи остварити, каже се у материјалу, ако се у основи промени њен садашњи положај и то:

„а) Ако буду знатно ограничене њене економске функције, како би се сузило подручје на којем може доћи до међунационалне дискриминације или фаворизације;

б) Ако код преосталих функција федерације буде до највеће могуће мере ограничена дискриминација или фаворизација и обезбеђена снажна контрола републике; и,

г) Ако буду знатно проширене и ојачане њене надлежности и њихово оперативно извођење на подручју спречавања међурепубличких монопола и на подручју контроле могуће међурепубличке дискриминације.“ (Исто, стр. 4).

Треће, за пуну аутономију и директну одговорност федерације у примени законодавства из њене надлежности, укључујући и оно које треба да обезбеди јединственост тржишта. Истичући да „мора бити загарантовано потпуно право република и заинтересоване привреде да активно суделује у прихватању тих прописа“, аутори овог материјала кажу: „То право ‚активног суделовања‘ никако се не би смело протегнути и на примену прописа. За јединствену примену прописа из своје надлежности може бити одговорна једино федерација. А то значи да федерација мора имати свој сопствени контролни апарат који или сам примењује неке прописе или пак, без обзира на разне локалне ‚специфичности‘, гарантује јединствену примену тих прописа федерације, и када их, због природе ствари које уређују, примењују републички и општински органи, управе, судови др.“ (Исто, стр. 8).

Пошто се овакви захтеви за јасном и доследном реализацијом ставова који обезбеђују јединствено тржиште понегде тумаче као захтеви за ограничавањем република, допустите да прочитам још један, последњи став: „Могуће уверење да би таква организација савезних контролних служби била у супротности са сувереношћу република и новом природом федерације, по нашем мишљењу, је неосновано. Сувереност република мора доћи до пуног изражаја приликом прихватања савезног законодавства, при чему је потребно — као што смо већ посебно нагласили -- спречити да буду прихваћена решења која угрожавају равноправност или значајне интересе република. Кад су прописи прихваћени потребно их је свуда *безусловно јединствено примењивати*, у погледу чега свим члановима федерације морају бити дате *све потребне гаранције*. Такву узајамну гаранцију све републике могу обезбедити само тако што ће овластити федерацију да ефикасно, оперативно и *од локалних ‚односа‘ потпуно независно* контролнише примену савезног законодавства у целој држави. Свако друго решење проузроковало би неповерење које би ускоро постало оправдање за многе недоследности у примењивању прописа.“ (Исто, стр. 8, курзив оригинала.)

Ове ставове навео сам да бих показао да су и други свесни сложености проблема и да бих изразио наду да ће у регулисању виталних питања живота у нашој будућој заједници ипак преовладати разум. Уколико га не буде сада, мораће га бити када схватимо да се јединствено тржиште не може другачије организовати и када ће — пошто у међувремену прихватимо и ове уставне промене — бити потребно да поново мењамо устав.

Владимир Јовановић: ПРЕДУЗЕЋЕ ОСНОВНА ОРГАНИЗАЦИЈА УДРУЖЕНОГ РАДА И ЈЕДИНСТВЕНО ТРЖИШТЕ

Промене настале у нашем друштву од времена доношења Устава од 1963. године сазреле су у таквој мери да оправдавају приступање замашнијим променама у Уставу, како то чине амандмани чији се нацрт предлаже. Када ово кажем, мислим пре свега на сферу друштвено-економских односа које се тичу тзв. економске одредбе садржане у нацртима амандмана XX до XXIV, а делом и у другим амандманима.

Промене у овој области о којој желим да говорим, а које оправдавају предлагање измене Устава јесу следеће:

а) Интеграција привредних организација, нужна у садашњој фази нашег развика, довела је до стварања крупних привредних субјеката. Ово је са своје стране убрзало потребу децентрализације самоуправљања, односно убрзавања процеса самоуправног осамостаљивања делова привредних организација, односно предузећа. Правно организационе форме предузећа и његових делова, како су дате у постојећим прописима и виђене у Уставу од 1963. године постале су сметња таквом развоју. Преиспитивање постојећих организационих форми предузећа и његових делова са гледишта статусних и самоуправних односа намеће се као нужно. Облици постојећи у тексту Устава од 1963. године полазе од датих типова у које су се радна заједница предузећа и радне заједнице делова предузећа уливале као у неки шаблон. Данашњи моменат развика поставио је захтев да се око радне заједнице, односно око радних заједница на различитим нивоима предузећа изграде статусно организациони облици, правне форме. Ово неминовно поставља и питање самог појма предузећа.

б) Самоуправљање произвођача у привреди, у досадашњем развоју, заустављало се на граници предузећа. Унутар предузећа ми смо изградили битно нове социјалистичке односе, засноване на праву радника да управљају производњом и одалучују о резултатима свога рада. Међутим, напољу, на тржишту, у основи задржали смо класичне тржишне односе, дејство тржишних закона уз интервенцију друштва преко државног апарата и не баш ефикасно дејство плана. Утицај непосредних произвођача на ову сферу још је врло индиректан и недовољан. Пokuшаји кроз самоуправне договоре још су недовољно ефикасни, мада врло значајни по својој перспективи. Наиме, по овој идеји која је већ заживела у пракси и која у Уставу добија тек зачетке, ембрионе, у ствари то је да се друштвеним уговором може да замени државна интервенција у сфери ових односа. Наравно, они то замишљају и остваривање свих других друштвених и др-